

מתורתו של רבינו מרן רבי שלמה פיישר זצוק"ל

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בֹּא אֵל פְּרַעֲהַ כִּי אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת לְבָבוֹ וְאֵת לֵב עַבְדֵי לְמַעַן שְׂתִי אֶתְנִי אֱלֹה בְּקִרְבּוֹ (י, א).

נראה פירושו, כי ידע הקב"ה שאינו מתכוון לעשות תשובה, אלא תשובה היצונית ומדומה. ואם ישוב כך ואעפ"כ יענש, יהא הילול ה'. לפיכך הכביד הקב"ה את ליבו מלעשות תשובה מדומה ודו"ק (א.ה. ע"י באורך בדרשות בית ישי מאמר המח והלב).

וַיֹּט מֹשֶׁה יָדוֹ עַל הַשָּׁמַיִם וַיְהִי חוֹשֶׁךְ אַפְלָה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁלוֹשֶׁת יָמִים לֹא רָאוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וְגו' (י, כב-כג).

חשך של אופל שלל ראו איש את אחיו, ועוד שלקט ימים שלל קמו איש מתחתיו וכו' (כ"ט).

וצ"ב, דבשום מכה לא מצינו שנשתנתה המכה באמצע חוץ מבמכה זו.

והנראה פשוט, דמדריך היושב בחושך שמתרגל אליו מעט מעט עד שהופך החושך לאור, משא"כ כאן היה להיפך שהלך החושך ונתחזק לאט לאט עד שבג' ימים הגיע למדרגה שלא כמו איש מתחתיו וגו'. (ונחשבים לב' זמנים, ג' ימים קודם שהגיע החושך למדרגה זו וג' ימים אח"כ, אבל נעשה מעט מעט).

והענין הוא כמש"כ הרמב"ן, שכל חושך הוא היעדר אור. משא"כ זה היה חושך ממשי, וכל מה שבא עוד חושך לעולם יתקבץ ממנו ונעשה עב יותר, וז"ש בתהילים (קה, כח) שלח חושך ויחשיך ודו"ק (א.ה. ע"י ב"ה סי' ו' ותיישב עפ"ו קו').

דָּבָר נָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיִּשְׁאֲלוּ וְגו'.

אין נל, אלא לשון בקשה (כ"ט).

ונראה, דמצוה זו לא היתה חובה על ישראל, אלא רשות ונדבה. ורמז לדבר, דבר נא באזני העם ר"ת נדבה.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר ה' כַּחֲצַת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם (יא, ד).

ולא אמר בחלות שמא יטעו אליטגוני פרעה כו' אכל הקב"ה יודע עתו וכנעים אמר בחלות (כ"ט).

יבואר עפ"מ"ש רז"ל (הביאם רש"י ר"פ מטות) כל הנביאים נתנבאו ככה אמר ה', מוסף עליהם משה שנתנבא כזה הדבר. ופירושו הקדמונים שמושה נאמר לו אותו לשון ממש שנתנבא בו ומשא"כ שאר הנביאים. והנה כאן כתב כה אמר ה', ולא זה הדבר, לפיכך דרשו שהקב"ה אמר בחצות והוא אמר בחצות.

וַיִּחַדֵּשׁ הַזֶּה לָכֵם רֹאשׁ חֲדָשִׁים רֹאשׁוֹן הוּא לָכֵם לַחֲדָשִׁי הַשָּׁנָה (יב, ב).

בשהש"ר עה"פ קול דודי הנה זה בא, רב נחמיה אומר קול דודי הנה זה בא זה משה, בשעה שאמר לישראל בחדש הזה אתם נגאלין, אמרו לו, משה רבינו היאך אנו נגאלין, והלא אין בידינו מעשים טובים, אמר להם, הואיל והפץ בגאולתכם אינו מכיט במעשיכם הרעים וכו'.

והנה בר"ה (יא, ב) נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע, דלר"א בניסן נגאלו ובתשרי עתידין ליגאל, ולרבי יהושע בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל. ואולי למעמיהו בסנהדרין (צו, ב), רבי אליעזר אומר אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו אין נגאלין, ורבי יהושע אומר אפי' אין ישראל עושין תשובה, הקב"ה מעמיד להם מלך שגזרותיו קשות כהמן וכו'. ומבואר דגאולת תשרי ע"י תשובה היא גאולת בעתה, ואילו גאולת ניסן הוי גאולת אחישנה, בחיפזון וכעין גאולת מצרים. וזה דלא כדברי המפרשים והגר"א בהגהותיו לספד"צ, דגאולת בעתה הוי הקץ

האחרון כשלא יזכו וגאולת אחישנה לכשיזכו ימהר לגאלם (א.ה. ע"י דרשות בית ישי סי' מב).

וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צִלִּי אֵשׁ וּמִצּוֹת עַל מַרְרִים יֹאכְלֻהוּ (יב, ח).

כפסחים (למ, א) אמרו חז"ל, מצוה בחזרת.

ונראה הטעם שהזרת עיקר גידולה בצל, כדאמרינן במתניתין דע"ז (מח, ב) שהצל יפה לחזרת תמיד אפילו בימות הגשמים. והנה בכרכת יוסף כתיב (דברים לג, יד) ומגד תבואות שמש ופרש"י שהיתה ארצו פתוחה לחמה וממתקת הפירות, והיינו דהחמה ממתקת, וכהא דאמרינן נמי סוף יומא (פג ב) גבי תאנה, שהחמה ממתקתה. וא"כ חזרת שעיקר גידולה בצל, המרירות בה הוא בעצם, הלכך מצוה בחזרת.

וְכַח תֹּאכְלוּ אֹתוֹ מִתְנִיכֵם הַגְּרִימִם נְעֻלֵיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם וּמְקַלְכֶם בְּיַדְכֶם וְאִכְלֹתֶם אֹתוֹ בַּחֲפוּזִין פֶּסַח הוּא לֵה' (יב, יא).

ענין חפזון בקרבן פסח נראה עפ"מ"ש במשך חכמה פר' בהעלותך דקרבן פסח פוטר מקרבן גרות. וביבמות (מח, ב) מפני מה גרים בזה"ז מעוניין ויטורים באין עליהם, מפני ששהו עצמם להכנס תחת כנפי השכינה, דכתיב ישלם ה' פעלך וגו' אשר באת לחסות וגו', ופירש"י, אשר באת שמיחרת ולא אחרת (דריש אשר מלשון אשר הייא שבת קי"ט א') לשון מהירות, דבאמת כל גירות צריכה צ"ל בחיפזון. והנה כשישראל שבו מע"ז עשו פסח כמש"כ בקרא, ולכן הוא צ"ל בחיפזון ודו"ק.

וְכַח תֹּאכְלוּ אֹתוֹ מִתְנִיכֵם הַגְּרִימִם נְעֻלֵיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם וּמְקַלְכֶם בְּיַדְכֶם וְאִכְלֹתֶם אֹתוֹ בַּחֲפוּזִין פֶּסַח הוּא לֵה' (יב, יא).

כתבו בעלי הפשט, דככה תאכלו אותו נאמר לדורות.

והנה ענין החפזון פירושו המפרשים, להיות מוכנים לצאת, וא"כ לא שייך זה בפסח לדורות אא"כ נאמר שזה זכר (ע"י אבן עזרא).

ונראה בענין אחר, דהנה במצות פסח מודגשת המילה עבודה כדכתיב (יג, ה) ועבדת את העבודה הזאת וגו', וכן (יב, כו) כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם, ועוד. ולא מצינו שהתורה תקרא לאיזה מצוה פרטית בשם עבודה.

ונראה הענין, דאנו מקבלים עבודתו יתברך שהוציאנו מעבדות מצרים להיות לו לעבדים, כמו שכתוב (ויקרא כה, מב) עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים, וא"כ ועבדת ר"ל עבודת עבד, ולכן אוכלים הפסח בחפזון כדרך העבדים שעומדים מוכנים למלאת רצון אדוניהם ואוכלים בחפזון.

ולפ"ז יובן נמי הא דכתיב (דברים מז, ג) שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני כי בחפזון יצאת מארץ מצרים, ולכא' עירב הכתוב ב' מעמים יחד, דמעיקרא אמר לחם עוני ולבסוף אמר כי בחפזון יצאת ממצרים.

ולפמש"נ החפזון לא היה אלא מצד קבלת אדנותו להיות עבדים לו ולכן אכלו לחם עבדים – לחם עוני, וזשאה"כ לעתיד לבוא (ישעיהו נב יב) לא בחפזון תצאו שלא יהיו עוד בחינת עבדים כי אם בחינת בנים (א.ה. ע"י באורך דרשות בית ישי סי' ו').

וַיְהִי הַיּוֹם הַזֶּה לָכֵם לִזְכָּרוֹן וְחַגְתֶּם אֹתוֹ חֹג לֵה' לְדֹרֹתֵיכֶם חֹקַת עוֹלָם תַּחֲגֹּהוּ (יב, יד).

הקשה המשך חכמה, דבכל המועדים כתיב חוקת עולם לדורותיכם, ואמאי כתיב הכא לדורותיכם חוקת עולם.

והנראה, דבכל המועדים המצוה היא לעולם לדורות ולכך היא חוקת עולם לדורותיכם, משא"כ בפסח אמרו רז"ל (פסחים קטז ב), בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, וא"כ אין הציווי כאן ציווי לדורות, אלא בכל דור ודור המצוה והציווי מתחדשים, ולכן היא לדורותיכם חוקת עולם.

ויעויין באבן עזרא עה"פ בעבור זה עשה ה' וגו' (יג, ח) שכתב וז"ל, ותאמר לבנך, כי בעבור זאת העבודה שעשיתי, עשה לי האות שעשה עד שיצאתי ממצרים ע"כ. והיינו, דק"פ לדורות זכר לקרבן פסח במצרים שבזכותו יצאנו, והוא כדברינו.

והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם. ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים כנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקד העם וישתחוו (יב, כו-כז).

מבואר בהגדה שזוהי שאלת הבן הרשע וע"ז עונים לו בעבור זה עשה ה' וגו'.

והנראה בביאור הדבר, דזה קאי בעת כזאת שמצוה לקרב את הבן הרשע ולענות לו – כי לא ידח ממנו נדח, וזה יהיה באחרית הימים שילכו בני אחר ה'. וזהו שאמר קודם (יב כד) ושמרתם את הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עולם שזו הבטחה שהבנים יחזרו לשמור הדבר, ועל אותה שעה הוא אומר שאף בן רשע השואל בהתרסה שאלות תשיב לו כהלכה.

והנה בסיום התשובה לבן הרשע כתיב בפסוק ויקוד העם וישתחוו ופרש"י על בשורת הבנים. וצ"כ אטו לא ידעו כלל ישראל שיהיה לעם בכללו בנים, ועוד לפי מה שאמרו רז"ל שזו שאלת הבן הרשע אטו שמחו על שיהיה להם בנים רשעים.

אלא ע"כ כמשנ"ת דהשמחה היא על ההבטחה כי לא ידח ממנו נדח והבנים יחזרו לשמור הדבר, ועל הבטחה זו ויקוד העם וישתחוו ודו"ק.

ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים כנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקד העם וישתחוו (יב, כז).

הבכורות זכו במצרים לשני דברים א. הצלה, כדכתיב ואת בתינו הציל ב. כבוד, כדכתיב כי לי כל בכור וגו'. ורמז לדבר, בכורים ר"ת ה' מנגן בעדי כבודי ומרים ראשי.

ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות כי לא חמץ כי גרשו ממצרים ולא יכלו להתמחמה וגם צדה לא עשו להם (יב, לט).

תמהו בעהת"ס, שהרי כבר נצטוו על המצה ז' ימי הפסח וא"כ מאי כי גרשו ממצרים, הרי נאסר להם חמץ (וכמו"כ קשה בהגדה שלא הספיק בצקם וכו').

ונראה לומר, שהרי אכלו מהבצק עד מ"ז אייר שהתחיל המן לירד (ונראה מכאן מקור למנהג אכילת מצה בי"ד אייר, לזכר שבו סיימו לאכול מצה, שדווקא לומר שהוא זכר לפסח שני שהרי אין בפסח שני מצוה מיוחדת של אכילת מצה ועוד שאוכלים אותה ביום י"ד ולא בליל ט"ו (א.ה. ע"י דרשות בית ישי"ת הערה ה)), וז"ש שכל הבצק שלקחו לצידה לדרך אפו מצה מפני שגורשו. אבל בלא"ה י"ל שהפת לו' ימי הפסח היו עושים מצה, מפני המצוה, אבל לצורך שאר הימים, היו אופין אותה חמץ. וא"ת הא הוזהרו על כל יראה ובל ימצא, י"ל דזה לא הוי אלא לדורות וצ"ע (א.ה. ע"י שיבלי הלקט סי' ריה בשם הר"ד) דכתיב אילו היו יכולים להתמחמה היו אופים אותו חמץ, שבפסח מצרים לא נצטוו על חמץ.

בבית אחד יאכל לא תוציא מן הבית מן הבשר הוצה ועצם לא תשברו בו (יב, מז).

הנה התחיל לא תוציא, בלשון יהוד. וסיים לא תשברו, בלשון רבים. וביאר הגר"א עפ"ד הירושלמי (פ"ד דפסחים), שנים חייבים על

שבירת עצם, ואין שנים חייבים על הוצאת חוץ. הלכך כתבה התורה לא תוציא לישון יהוד, ועצם לא תשברו לישון רבים.

ונ"ל עוד באופ"א ע"פ משאור"ל (פסחים פד), ועצם לא תשברו בו, בו אין אתה שובר אבל אתה שובר בפסח הכא בטומאה (ובאו"ש פ"י דחייבין לשבור בו ולאכול המת, ונראה הטעם דהקפידה התורה יותר על אכילתו כיון שהתירה עכורו עבודה בטומאה).

והנה טומאה לא הותרה אלא בציבור, ולכן אומר בלשון רבים בו לא תשברו, אבל בטמא הרבים שוברים.

ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים כי בחזק יד הוציא ה' אתכם מזה ולא יאכל חמץ (יג, ג).

במשנה (פסחים קט"ז, ב') בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, וכיו"ב מצינו לענין זכירת מעמד הר סיני שאמרו (הובא ברש"י דברים כו טז) שצריך לראות ד"ת כאילו בו ביום נצטוו עליהם.

והענין, כי בשני אלו כתיב זכור את היום הזה אשר יצאתם וגו', וכן כמתן תורה (דברים ד' י') יום אשר עמדת וגו' היינו שישאר חקוק בלבם רושם אותו היום ולא כזכירת דברים עתיקים.

והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים (יג, ח).

בהגדה של פסח (ומקורו מהפסיקתא), יכול מר"ח ת"ל ביום ההוא. נראה לפרש, דקאי על הבן שאינו יודע לשאול כדמייתי קרא בעבור זה עשה וגו'. וה"ק, דסד"א כיון דבלאו הכי הבן אינו יודע לשאול א"כ למה אמתין עד שיהיו מצה ומרור מונחין לפניך, דבין כך לא יתעורר עי"ז לשאול ואצטרך לפתוח לו, א"כ אעשה זה מיד, ת"ל ביום ההוא לא אמרתי, אלא בשעה שמצה ומרור מונחין לפניך.

והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים (יג, יד).

הנה בשאלת החכם והתם כתיב מחר, ואילו בשאלת הרשע ושאינו יודע לשאול כתיב והגדת לבנך ביום ההוא.

ונראה הטעם, כי החכם והתם מיד כשמצטווין עושים ורק למחר הם שואלים, וכיון ששואלין שייך לאחר להם ההגדה עד למחר כשישאלו, משא"כ רשע ושאינו יודע לשאול אין שואלין, ולכך צ"ל להם מיד בשעת מעשה.

ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרג ה' כל בכור בארץ מצרים מבכר אדם ועד בכור בהמה על כן אני זבח לה' כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה (יג, טו).

תמהו המפרשים, מה הנס והרבנותא שלא מתו בכורי ישראל, והלא כל הענין היה לטובת ישראל ואיזה הו"א הוא שימותו גם בכורי ישראל.

וי"ל עפמ"ש הנצי"ב עה"פ ותמלא הארץ אותם (א, ז), לא ארץ גושן לבדה שהיתה מיוחדת להם אלא נתיישבו בין הגויים נגד רצון יעקב, וכן איתא במדרש שפסקו למול, שאמרו נהיה כמצרים, דאחר שקבעו דירתם בקרבם מצאו טוב להם להשתוות להם, והיינו דכתיב ופסח ה' על הפתח הרי שהיו הרכה בתי בני"י בין בתי המצרים עכת"ד. וא"ש בדבריו הסתירה במדרשים, שאמרו (ויק"ר אמור פל"ב ה') שלא שינו שמם לשונם וכו', ומאידך איתא (שכל טוב בא פי"ב סי' כ'), שלא מלו לדמות למצרים. אלא, כאן בגושן וכאן באלו שנתערכו. והוי צריך להיות עונש על אלו שלא ינצלו, וחם הקב"ה עליהם והצילם.

הערות בענייני פסח

מלוקט מפנקסי רבינו מרן רבי שלמה פישר צוק"ל

שעל קריאה בתורה שייך לברך משא"כ על שיר, וכיון דהלל בגדר שיר אין מברכין עליו, ודו"ק. (ועי' דרשות בית ישי סי' ו').

^א חמץ הכל מצווין עליו לבערו (ב"ק צה, ב).

וכתבו הפנ"י והגר"א דמכאן שעוברים בכל יראה ובל ימצא אף בשל אחרים, וצ"ע.

ונראה בכוונת הגמ' עפמ"ש"כ המנ"ח (מצוה ט') דאיכא ב' ענינים בהשבתת החמץ הדין מצד ב"י ותשבתו ועוד דהוי איסור"נ מהנשרפין שביעורן מצוה ע"ש. וא"כ מצד הך דינא ודאי הכל מצווין לבערו.

^ב במנ"ח (מצוה ט') עשה מהלוקת בין רש"י והר"מ עם התוס', דרש"י מצות תשבתו עיקרה שיהא מושבת ואבוד החמץ ולכן אפילו מושבת קודם לכן ש"ד, ולתוס' המצוה מעשה הביעור. וכ' נ"מ דלתוס' הוי חיוב גברא להשבית ולכן אם א' הטף משלם י' זהובים, ועוד נ"מ שצריך לראות שיהא לו חמץ להשבית כמו שמצוה לראות שיהא לו מלית. ועוד הך' על תוס' א"כ איך במלו הו"ל המצוה ואמרו להשבית בתחילת שש ורצה לחדש דבמצוה כגון מלית אפשר להם לעקור.

וכל דבריו תמוהים, דאח"כ דלתוס' הוי מצות כיעור אבל לא מפני כן הו"ל חובת גברא, והמשל בזה כסוי הדם שמצותו מעשה חסוי ולא שיהא מכוסה, תדע שכסוהו הרוח ונתגלה חייב ואילו כסוהו הוא עצמו ונתגלה פטור, אלמא אין המצוה שיהיה מכוסה אבל אפ"ה אי"ו מצות גברא אלא הוא מצות הפצא, והגדר שהדם צריך שיעשה בו מעשה כסוי. ורק משום כך שהוא מצות הפצא שייך בו י' זהובים שאם הם חובת גברא ל"ש כלל ציור של י' זהובים, דגדר מצות גברא הוא שהאדם צריך לעשות וא"כ איך שייך שאדם אחר יחמוץ מצותו. וא"כ מ"ש המנ"ח בחדא מחתא ב' נ"מ להתוס', א' י' זהובים וכ' דיש ענין לקנות חמין, זה תרתי דסתרי, שענין לקנות חמין לא שייך אא"כ זה מצות גברא כבציצית וצ"ל לפי"ו דמצות ציצית חובת גברא כפשטי' כל' הגמ' במנחות מ"ב, והבגד הוא מקום לקיום המצוה היינו שהאדם חייב שיהי' לו ציצית בבגדו ודו"ק, ואילו י' זהובים שייך רק אם הוא מצות הפצא היינו שהחמין צריך שיעשה בו מעשה שריפה. וכן האמת וחי' לומר שיש ענין לקנות חמין לשורפו, וראי' מזה גופא, שהקשה איך עקרו חכמים וציוו לשרוף מקודם ולמ"ש א"ש.

[שו"ר באב"נ האו"ח (סי' שי"ח) דן ג"כ בזה והביא מהרי"ק שכ' דהמצוה שיהיה מושבת דאל"כ נצטרך לקנות חמין כדי לבער, והאב"נ דחה דזה רשות, וכ' עוד דגרע מציצית דעכ"פ ענשי' על שלא קנה אבל כאן גרע, ולא פי' למה, ולמ"ש א"ש].²

בחידושי הגר"ז הלכות ק"פ כתב דיש ב' דינים בהלל דשחיטת פסח. (א) שיר של לווים עם שירה בכלי. (ב) דין מיוחד דהפסח טעון הלל בשחיטתו וכמ"ש"כ (פסחים צה, ב) אפשר ישראל שחמו פסחיהן ונטלו לולביהן ולא אמרו הלל ע"ש.

ונראה פשוט דאי"ז ב' דיינים נפרדים אלא דין הלל של ישראל גורם לשיר של לווים, והוא כמ"ש"כ בירושלמי פסחים (פ"ה הל' ה') תמיד שיש לו נסכים תוקעין לנסכים פסח שאין לו נסכים תוקעין לשחיטתו, והנה אמרו רז"ל (ברכות לה, א) אין אומרים שירה אלא על היין שנא' המשמה אלקים ואנשים, דשירה שייכא רק בזמן שמחה וניסוך יין ענין שמחה, וא"כ איך יאמרו על השחיטה אלא מתוך שישראל שמחין ואומרים הלל בשעת שחיטה נמצא בזה מקום לשיר של לווים באותה שעה ודו"ק.

שם בחי' הגר"ז כתב דשלא למנויין דין מיוחד ותלוי בכעלות הממונית (ורמו לדבר קחו לכם צאן למשפחותיכם ס"ת ממון) ודלא כשאר קרבנות שכל ענין בעלים היינו דין מתכפר.

ונראה עפמ"ש"כ במק"א דפסולים אלו דשלא למנויין ושלא לאוכליו אינו דין בקרבן פסח אלא דין בפסח, דקרבן פסח מלבד דין קרבן שלו יש בו דין מצות פסח כמצוה שעיקר דינו לאכילה ועי"ז חל ג"כ תורת קרבן. וז"ש דפסח אינו בא אלא לאכילה, פירוש שקודם צ"ל שם פסח ועי"ז חל אח"כ שם קרבן פסח ואם אין פסח אין קרבן פסח. ולפ"ז נראה דדין למנויין הוא כדין לכם במצה ולולב אלא דנתחדש דהתם במצה ולולב צ"ל שלו בשעת האכילה ובשעת הנמילה ואילו בפסח צריך להיות שלו כבר בשעת הכשר השחיטה.

נוסח הברכה בהלל בליל פסח אקב"ו לגמור את ההלל, וכמ"ש"כ הרמב"ן ושאר הראשונים (פסחים קיה, א) וז"ל שמועתי מפי מורי רבי יהודה וצ"ל שקיבל ממורו רבי יצחק בר אברהם הצרפתי ז"ל שהלל בלילי פסחים טעון ברכה אקב"ו לגמור את ההלל והביא ראיה מן הירושלמי וכי'.

ולכאוו' הלשון לגמור צ"ב, דלשון גמור אין משמעו לומר הכל אלא לסיים. וכמו"כ צ"ב מהו שאמרו בתענית (כה, ב) י"ח ימים גומר בהן את ההלל.

והנראה דלגמור היינו מלשון תלמוד וכמו שאמרו (ברכות יז, א) מרגלא בפומיה דר"מ גמור בכל לבבך.

ועיין בחידושי הר"ן פסחים (קיה, א) וז"ל, רבינו האי גאון כתב בתשו' שאין מברכין על הלל שבילי פסחים לגמור את ההלל, שאין אנו קוראין אותו בתורת קוראין אלא בתורת אומר שירה עכ"ל. והיינו

¹ א.ה. עיי' קה"י פסחים סי' א'. ויש עוד דברים מרבינו בזה בכתובים ועוד חזון למועד בעז"ה.

² פנקס 41 אות פ"ד.
³ פנקס 41 אות קנ"ח.